Párizs szeme

Henry Miller amerikai író nevezte el így Brassaït, akit a *Ráktérítő*-ben is megörökít: „Aztán egy nap megismerkedtem egy fényképésszel. (...) Szívesen csatangoltam vele. Töviről-hegyire ismerte a várost, különösen a házak falát. Gyakran beszélt nekem Goethéről. Széltében-hosszában bejártuk az 5., a 13., a 19. és a 20. kerületet. Sötét zugkocsmákba tértünk be szusszanni. (...) Magam is megfordultam már némelyikben, most mégis más színben tűnt fel mindegyik előttem, oly nagy gyönyörűséget leltem ízes beszédében."

Brassaï fotósorozata az éjszakai Párizsról és a titkos Párizsról ugyanakkor készül, mint Henry Miller híres regénye. A harmincas évek Párizsában nyüzsögnek az emigáns értelmiségiek az egész világról, közöttük szép számmal magyarok. Illyés Gyula mintegy 25 ezerre teszi számukat (*Hunok Párizsban*). Brassaï szinte azonnal kapcsolatba került a szellemi élet kiválóságaival, a szürrealistákkal, Picassóval, de találkozik Károlyi Mihállyal is. A fotográfiával nem kisebb személyiség ismerteti meg, mint André Kertész. Tőle tanulja meg – saját bevallása szerint – azokat a fontos dolgokat, melyek nagy fotográfussá tehetnek valakit: a világ, az élet és az ember iránti olthatatlan kíváncsiságot és a kivételes formaérzéket.

Haláláig barátja a nagy magyar festőnek, a süketnéma Tihanyi Lajosnak, sőt neki köszönhető a Tihanyi-hagyaték felkutatása és hazaszármaztatása a hatvanas évek közepén.

„Mikor járt Magyarországon?" – kérdezte tőle egy magyar újságíró a nyolcvanas évek elején, egy évvel a halála előtt, Párizsban.

„1917-ben. Budán érettségiztem". Saját bevallása szerint nem volt ideje, szülővárosában sem járt többé.

Brassó-Budapest-Berlin-Párizs. A festőnek készülő Brassaï már Berlinben alkotói válságba kerül, erősen hat rá Spengler könyve, *A nyugati világ alkonya.*

Az 1920-1940 között családjának írt leveleit 1980-ban kiadta a bukaresti Kriterion Kiadónál, *Előhívás* címmel. Ehhez írott előszavában példás öniróniával ír arról a korszakról, amikor sporttudósítóként, a szakmai zsargon minimumának birtokában számolt be olimpiai mérkődésekről, vagy mint karikaturista eredt sportbajnokok és szépségkirálynők nyomába, és „négerként" gyártott hamis interjúkat. A fotózás elsajátítása is ilyen megélhetési forrásnak indult, de alighogy megbarátkozott a kamerával, el is ment a kedve attól, hogy megrendelésre, illusztrációként használja a fotót.

L'œil de Paris

Ce surnom de Brassaï est du à l'écrivain américain Henry Miller, qui a d'ailleurs immortalisé le photographe dans son ouvrage Tropique du Cancer: *«Puis un jour, j'ai fait la connaissance d'un photographe. (...) Je prenais plaisir de l'accompagner l'accompagner dans ses pérégrinations. Il connaissait la ville par cœur, en particulier les murs des maisons. Il me parlait souvent de Goethe. Nous avons arpenté les 5ème, 13ème, 19ème et 20ème arrondissements de long en large. Nous reprenions notre souffle dans de sombres petits bistrots. (...) Je suis retourné seul dans l'un ou l'autre d'entre eux, mais ce n'était plus la même chose: il y manquait la magie de ses mots.»*

Les séries de photos Paris de nuit et Paris secret sont contemporaines du célèbre roman d'Henry Miller. Dans les années trente, Paris fourmille d'intellectuels émigrés du monde entier, et parmi eux, de nombreux Hongrois. Gyula Illyés estime leur nombre à 25 000 (Les Huns à Paris). *Brassaï entre presque immédiatement en contact avec les membres les plus éminents de la vie culturelle, avec les surréalistes et Picasso, mais aussi avec Mihály Károlyi. Sa rencontre avec la photographie se fait par l'intermédiaire d'André Kertész. C'est ce dernier qui lui aurait enseigné – selon ses dires – les éléments importants qui font l'essence d'un grand photographe: la curiosité insatiable envers le monde, la vie et l'homme et le sens aigu de la forme.*

Il restera jusqu'à sa mort profondément lié avec le grand peintre hongrois sourd-muet Lajos Tihanyi. C'est même à lui que l'on doit le retour en Hongrie de son œuvre au milieu des années soixante.

«A quand remonte votre dernière visite en Hongrie?» – cette question est posée à Brassaï par un reporter hongrois à Paris au début des années quatre-vingt, une année avant sa mort. «En 1917. J'ai passé mon baccalauréat à Buda.» Il avoue ne pas avoir eu le temps d'y retourner depuis, pas plus que dans sa ville natale. Brasov-Budapest-Berlin-Paris. Alors qu'il se préparait à une carrière d'artiste peintre, Brassaï traverse à Berlin une période de crise artistique; le livre de Spengler intitulé Le crépuscule du monde occidental *exerce sur lui une grande influence. Les lettres écrites à sa famille entre 1920 et 1940 sont parues chez Kriterion. (Bucarest, 1980* "Előhívás" [«Développement»] *). Dans la préface, il décrit avec une auto-ironie exemplaire l'époque où, sans même posséder pleinement le jargon professionnel nécessaire, il couvrait en tant que reporter sportif improvisé certaines épreuves des jeux olympiques, ou croquait en tant que caricaturiste les champions et les lauréates des concours de beauté, sans compter les fausses interviews qu'il concocta en tant que «nègre». Ses débuts dans la photographie se font sur le même modèle: la photo n'est encore qu'une source potentielle de revenu. Cependant, à peine apprivoise-t-il l'appareil photo, qu'il rechigne à faire de la photo sur commande, à reléguer cet art à une simple illustration. «J'ai compris instantanément – écrit-il – que l'outil d'expression d'un artiste n'est pas indifférent et qu'il est lié à l'époque dans laquelle il vit. Je me suis rendu compte que la photo est l'outil de communication par excellence de notre temps – cette prise de conscience qui date de 1930, a constitué un tournant décisif dans ma vie... Jusque dans les années soixante-dix, le monde m'était indifférent, et même repoussant, tout comme je l'étais moi-même jusque dans les années trente.»*

Brassaï a été témoin de la revalorisation de la photographie qui a trouvé progressivement sa place parmi les collections d'art. Bien que l'on trouve quelques unes de ces œuvres dans les collections hongroises, c'est la première fois que les fameuses séries faisant partie de l'héritage de l'artiste, les dessins et les photos «redessinées» réalisés durant les années trente et quarante (et à propos desquels Picasso lui avait demandé pourquoi il avait «échangé sa mine d'or contre une mine de sel) sont exposées en Hongrie. Heureusement que la remarque de Picasso n'a pas écarté Brassaï du chemin qu'il s'était choisi et qu'il a richement illustré par ses dessins et ses sculptures.

Nous adressons nos remerciements à tous ceux qui ont rendu possible le transfert à Budapest de cette grande exposition originellement présentée à Paris au Centre Pompidou.

Katalin Néray

„Egyidejűleg azt is megértettem – írja –, hogy csöppet sem közömbös, adott korban milyen kifejezőeszközt választ a művész. Felismertem, hogy a fényképezés korunk sajátos közlési eszköze – amikor ez 1930-ban tudatosodott bennem, egycsapásra fordulat állott be életemben. ... A világ a hetvenes évekig közönyös, sőt elutasító volt, akárcsak magam a harmincas évekig." Brassaï megérte, hogy a fotográfia helyét átértékelték, és múzeumi műtárgy lett.

Bár a hazai gyűjteményekben akad néhány Brassaï-mű, először láthatjuk Magyarországon a művész tulajdonából származó híres sorozatokat, a harmincas és negyvenes években készült rajzokat és átrajzolt fotókat, melyekkel kapcsolatban Picasso feltette neki a kérdést, hogy miért cserélte az „aranybányát sóbányára". Szerencsére Picasso megjegyzése nem térítette el Brassaït a választott úttól, melyet gazdagon árnyalt a rajz és a szobrászat.

Hálásak vagyunk mindazoknak, akik lehetővé tették, hogy a párizsi Pompidou Központ nagyszerű kiállítása eljusson Budapestre.

Néray Katalin

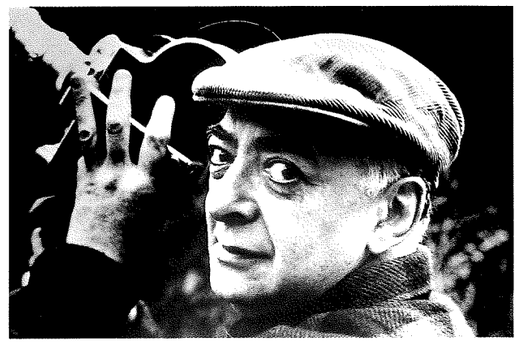

Brassaï felvevőgéppel, villa Adrienne, 1956
Gilberte Brassaï felvétele